

А. М. Соцька, доктор юридичних наук, доцент кафедри
ПВНЗ «Європейський університет»
ORCID: 0000-0002-6633-9192

СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРОКУРОРІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

У статті здійснено комплексний аналіз системи соціального захисту прокурорів з інвалідністю в Україні крізь призму конституційних гарантій, гарантій спеціального законодавства та загальних норм, що регламентують права осіб з інвалідністю. Авторкою узагальнено раніше сформульовані нею наукові підходи до визначення понять «соціальний захист» та «соціальний захист осіб з інвалідністю» і запропоновано їх застосування у контексті статусу прокурорів. У статті доведено, що система соціального захисту прокурорів з інвалідністю є багаторівневою та включає як спеціальні гарантії, зумовлені належністю до прокурорського корпусу, так і загальні пільги та компенсації, передбачені для осіб з інвалідністю. Проаналізовано норми законів України «Про прокуратуру», «Про державну службу», Кодексу законів про працю України та спеціального соціального законодавства, які закріплюють відповідні гарантії для цієї категорії осіб. Окремлено основні елементи системи соціального захисту прокурорів з інвалідністю, зокрема пенсійне та матеріальне забезпечення, пільги у сфері зайнятості, охорони здоров'я, реабілітації, соціальних послуг, освіти, доступу до правничої допомоги, житловій та транспортній сферах, у питанні притягнення до юридичної відповідальності тощо. Окрему увагу приділено негативному суспільному резонансу, пов'язаному зі зловживаннями статусом інвалідності серед прокурорів. Зроблено висновок про необхідність подальшого наукового осмислення та вдосконалення системи соціального захисту прокурорів з інвалідністю з урахуванням принципів верховенства права, недискримінації та соціальної справедливості.

Ключові слова: прокурор, інвалідність, соціальний захист, право, гарантія, доступність, пенсійне забезпечення, охорона здоров'я, реабілітація, освіта, зайнятість.

A. M. Sotska. Social protection system for disabled prosecutors in Ukraine

The article provides a comprehensive analysis of the social protection system for prosecutors with disabilities in Ukraine through the prism of constitutional guarantees, guarantees of special legislation, and general norms regulating the rights of persons with disabilities. The author summarizes her previously formulated scientific approaches to defining the concepts of «social protection» and «social protection of persons with disabilities» and proposes their application in the context of the status of prosecutors. The article proves that the system of social protection for prosecutors with disabilities is multi-level and includes both special guarantees due to their membership in the prosecutor's corps and general benefits and compensation provided for persons with disabilities. The article analyzes the provisions of the Ukrainian laws «On the Prosecutor's Office», «On Public Service», the Labor Code of Ukraine, and special social legislation that establish relevant guarantees for this category of persons. The main elements of the social protection system for prosecutors with disabilities are outlined, in particular, pension and material support, benefits in the areas of employment, health care, rehabilitation, social services, education, access to legal aid, housing and transport, and legal liability. Particular attention is paid to the negative public response associated with the abuse of disability status among prosecutors. The conclusion is made about the need for further scientific analysis and improvement of the social protection system for prosecutors with disabilities, taking into account the principles of the rule of law, non-discrimination, and social justice.

Key words: prosecutor, disability, social protection, law, guarantee, accessibility, pension provision, health care, rehabilitation, education, employment.

Постановка проблеми. Наявність в особи (незалежно від її статі, віку, місця проживання, обійманої посади тощо) тих чи інших порушень здоров'я, які призводять до інвалідності, суттєво негативно впливає на рівень та якість її життя. У зв'язку з цим держава взяла на себе зобов'язання із забезпечення підтримкою таких осіб. Приміром, статтею 46 Конституції України гарантовано право громадян на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності ..., а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2].

Як наслідок в нашій державі сформувалася система соціального захисту осіб з інвалідністю. Вона побудована так, щоб ліквідувати чи пом'якшити вплив відповідних негативних наслідків на життя людини. Певні елементи цієї системи пов'язані із статусом осіб з інвалідністю, приміром, із тим, які посади вони обіймали до настання інвалідності чи обіймають, маючи інвалідність. З урахуванням задекларованої теми статті нижче йтиметься про види державної підтримки прокурорів з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, дотичні до теми прокуратури, були і залишаються предметом вивчення багатьох науковців, серед яких М.В. Беланюк, В.С. Бондар, Є.О. Загородній, О.С. Козачук, М.В. Косюта, І.В. Костенко, С.М. Огієвич, В.В. Пилипенко, М.В. Руденко, Р.М. Шестопалов та ін. Однак детальний аналіз соціального захисту прокурорів з інвалідністю залишився поза відповідними науковими пошуками.

З урахуванням зазначеного цю статтю підготовлено з **метою** вивчення змісту елементів системи соціального захисту прокурорів з інвалідністю крізь призму законодавчої регламентації відповідного питання.

Виклад основного матеріалу. Передусім, що ж таке соціальний захист? Доречно зазначити, що це поняття є широко досліджуваним, щодо його змісту точаться суперечки. На нашу думку, соціальний захист – це система здійснюваних державою юридичних, економічних, фінансових, соціальних та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення особам у разі загрози виникнення або наявності будь-яких ризиків, що можуть спричинити або вже спричинили повну або часткову втрату ними можливостей реалізації прав та свобод і задоволення життєво важливих потреб, мінімально необхідного життєвого рівня, на надання їм можливостей розвиватися, реалізовувати себе, свої здібності [3, с. 28].

Своєю чергою, соціальний захист осіб з інвалідністю пропонуємо розуміти системою здійснюваних державою організаційних, юридичних, економічних, фінансових, соціальних заходів, спрямованих на задоволення потреб зазначеної категорії осіб у відновленні та підтримці здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, безперешкодному доступі до об'єктів соціальної інфраструктури тощо [3, с. 30].

Принагідно системою соціального захисту осіб з інвалідністю вважаємо цілісну сукупність заходів щодо соціального страхування, соціально-побутового обслуговування, освіти, реабілітації, зайнятості, медичного та пенсійного забезпечення цієї категорії осіб, надання їм державної соціальної допомоги, пільг та компенсацій, забезпечення засобами реабілітації, поліпшення житлових умов та соціальної інтеграції, спрямованих на задоволення потреб осіб з інвалідністю у відновленні та підтримці здоров'я, матеріальному забезпеченні, самореалізації, соціальній інтеграції тощо, що формується під впливом суспільних процесів [3, с. 37].

З урахуванням зазначеного система соціального захисту прокурорів з інвалідністю в Україні охоплює собою значну кількість спеціальних, пов'язаних із приналежністю до згаданої професії, видів державної підтримки, а також видів підтримки, передбачених для осіб з інвалідністю загалом.

Варто зауважити, що прокурори з інвалідністю мають право користуватися передбаченими гарантіями із соціального та матеріально-побутового забезпечення, установленими законами України «Про прокуратуру» [10] та «Про державну службу» [7] для представників цієї професії загалом. Також вони наділені низкою прав, законодавчо гарантованих їм за фактом наявності в них інвалідності. Відповідні гарантії закріплені в багатьох нормативно-правових актах, до яких належать Кодекс законів про працю України, закони України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», «Про відпустки», «Про освіту», «Про безоплатну правничу допомогу», а також інші законодавчі акти [1; 4; 5; 6; 8; 9; 11].

Передусім про державні соціальні виплати. Побудована свого часу на медичній моделі інвалідності державна політика щодо людей з інвалідністю дозволила сформуватися в Україні досить широкий системі соціальної допомоги, яку можуть отримувати прокурори з інвалідністю, що включає:

- пенсію по інвалідності прокурорам, визнаним особами з інвалідністю I або II групи;
- державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- одночасне призначення пенсії у зв'язку з втратою годувальника і державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- одноразову матеріальну допомогу.

Також до масиву пільг і гарантій для прокурорів з інвалідністю окрім перелічених вище належать:

- на доступ до товарів та послуг, а саме: на створення відповідних умов архітектурної, інформаційної, транспортної та інших видів доступності;
- позачергове обслуговування/першочерговий перетин державного кордону/адмінмежі/лінії розмежування. Цей вид пільг включає, окрім іншого, позачергове обслуговування в касах та під час проходження всіх видів контролю;
- пільги зі сплати податків, для прикладу: право на оподаткування деяких об'єктів спадщини за нульовою ставкою; право на звільнення від сплати туристичного збору; право на звільнення від сплати податку для фізичних осіб за земельні ділянки;
- санаторно-курортне лікування та оздоровлення, зокрема: право на безплатне забезпечення санаторно-курортними путівками за наявності медичних показань; право на грошову компенсацію замість санаторно-курортної путівки та вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- соціальні послуги на безоплатній, платній основах чи зі встановленням диференційованої оплати;
- безоплатне медичне обслуговування у державних закладах охорони здоров'я;
- допоміжні засоби реабілітації і вироби медичного призначення. Йдеться про право на безоплатне забезпечення за наявності відповідного медичного висновку допоміжними засобами реабілітації

(протезно-ортопедичні вироби, зокрема й ортопедичне взуття; спеціальні засоби для самообслуговування та догляду; засоби для пересування; допоміжні засоби для особистої рухомості, переміщення та підйому; меблі та оснащення; спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією);

– автомобілі, їх зберігання та паркування, страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. Наприклад: право на безоплатне чи пільгове забезпечення автомобілями за наявності відповідного медичного висновку; право на виплати грошових компенсацій на бензин, ремонт і технічне обслуговування автомобілів та на транспортне обслуговування; право на безоплатне паркування і зберігання транспортних засобів; право на виділення земельних ділянок під будівництво гаражів для автомобілів з ручним керуванням;

– реабілітаційні послуги на безоплатній основі за наявності відповідного медичного висновку;

– освіта та профорієнтація. Зокрема йдеться про право на здобуття освіти у державних навчальних закладах; право на академічну та соціальну стипендії;

– зайнятість та працевлаштування, для прикладу: право на прийняття на роботу без встановлення випробування; право на розірвання в обов'язковому порядку трудового договору у строк, про який просить особа; право на встановлення скороченої тривалості робочого часу за рахунок коштів роботодавця; право на залучення до надурочних робіт та робіт у нічний час лише за згодою; право на встановлення на прохання неповного робочого дня або неповного робочого тижня; право працювати на умовах надомної роботи;

– збереження посади за прокурором, який втратив працездатність під час виконання посадових обов'язків, до встановлення інвалідності;

– заборона: переведення в іншу місцевість прокурора, який у встановленому законодавством порядку визнаний особою з інвалідністю; направлення у відрядження прокурорів, які мають інвалідність з дитинства, без їх згоди;

– відпустки та допомога по тимчасовій непрацездатності, а саме: право на щорічну основну відпустку тривалістю 30 календарних днів; право на щорічну відпустку повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи; право в обов'язковому порядку на відпустку без збереження заробітної плати тривалістю до 14 календарних днів щорічно; право в обов'язковому порядку на відпустку без збереження заробітної плати за бажанням працівника тривалістю до 60 календарних днів щорічно;

– проїзд. право на безплатний проїзд у пасажирському міському транспорті (крім таксі); право на безплатний проїзд всіма видами приміського транспорту; право на 50-відсоткову знижку вартості проїзду на внутрішніх лініях (маршрутах) повітряного, залізничного, річкового та автомобільного транспорту в період з 1 жовтня до 15 травня; право на безплатне перевезення крісел колісних, спеціальної апаратури та обладнання, якими користуються особи з інвалідністю, собак-поводирів; право на подання заявки на безоплатне включення до складу поїзда спеціального вагона для перевезення осіб з інвалідністю, які використовують крісла колісні; право на зупинку автобуса для посадки та висадки пасажирів на відстані не більше ніж 0,05 – 0,1 метра від краю проїзної частини дороги;

– доступ до культури, фізкультури та спорту, а саме: право на безкоштовне відвідування закладів культури; право на безплатне або на пільгових умовах користування культурно-видовищними закладами і спортивними спорудами для занять фізкультурою і спортом (тільки згідно з рішеннями органів місцевого самоврядування);

– поліпшення житлових умов, зокрема: право на безоплатне пріоритетне поліпшення житлових умов; право на понаднормативну жилу площу у вигляді кімнати або в розмірі десяти квадратних метрів; право на заміну житла (жилих приміщень) у разі його невідповідності вимогам щодо безперешкодного доступу осіб з інвалідністю і неможливості його пристосування до потреб таких осіб; заборона виселення із службових жилих приміщень без надання іншого жилого приміщення;

– правнича допомога, зокрема право на безоплатну вторинну правничу допомогу; право на звільнення від сплати державного мита, судового та консульського збору;

– притягнення до відповідальності, наприклад: право на звільнення від притягнення до адміністративної відповідальності у вигляді позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватись до осіб, які користуються цими засобами в зв'язку з інвалідністю; право на звільнення від притягнення до відповідальності у вигляді громадських та суспільно-корисних робіт, адміністративного арешту та обмеження волі; право на звільнення від приводу в якості свідка тощо.

Перелік елементів соціального захисту прокурорів з інвалідністю не вичерпується вищезазначеним. Тому, відповідна тематика потребує подальшого вивчення, аналізу та розвитку в контексті законодавства, практики його реалізації та правової науки.

Насамкінець доцільно згадати про скандальні ситуації з інвалідністю прокурорів. Скандал з інвалідністю прокурорів в Україні вибухнув восени 2024 року після викриття корупційних схем у медико-соціальних комісіях, де за хабарі прокурорам (і не тільки) оформляли фейкові довідки, що дозволяло уникати мобілізації та отримувати пенсії й пільги. Масштабні перевірки виявили десятки сумнівних випадків, призвели до звільнення понад 50 прокурорів та відставки Генерального прокурора. Проте розслідування тривають досі, а багато прокурорів оскаржують рішення в судах, посиляючись на приватність та процедурні порушення.

Висновки і перспективи. Резюмуючи вищезазначене, ми дійшли висновку стосовно того, що система соціального захисту прокурорів з інвалідністю в Україні є розгалуженою, однак потребує подальшого вдосконалення, зокрема шляхом усунення законодавчих прогалин, переходу до правозахисної моделі інвалідності та забезпечення балансу між соціальними гарантіями і запобіганням зловживанням. Подальші наукові дослідження у цій сфері мають сприяти формуванню прозорої, справедливої та ефективної державної політики.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Куца А.М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріж. нац. ун-т. Запоріжжя, 2011. 297 с.
4. Про безоплатну правничу допомогу : Закон України від 02 черв. 2011 р. № 3460-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
5. Про відпустки : Закон України від 15 листоп. 1996 р. № 504/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про державне мито : Декрет Кабінету Міністрів України від 21 січня 1993 р. № 7-93. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-93#Text>
7. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#n2>
8. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
10. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
11. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 06 жовт. 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>

Дата надходження статті: 30.11.2025

Дата прийняття статті: 20.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025